

Сергій ПОТРАШКОВ,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та всесвітньої історії Харківської державної академії культури (Україна, Харків) decanat77@gmail.com

Serhiy POTRASHKOV,

PhD (History), Professor, Head of the Department of History of Ukraine and World History, Kharkiv State Academy of Culture (Ukraine, Kharkiv)

Сергей ПОТРАШКОВ,

доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории Украины и всемирной истории Харьковской государственной академии культуры (Украина, Харьков)

СТЕФАН СТАМБОЛОВ: ПОГЛЯД З УКРАЇНИ

Рецензія на:

Миколенко Д. В. Страсті за Стамболовим: болгарське державотворення у 1895 – 1920 роках. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 804 с.

Широко відомо, що Стефан Николов Стамболов відіграв одну із ключових ролей у болгарському державотворенні останньої чверті XIX ст. Спочатку на чолі Регентської ради у 1886 – 1887 рр., а згодом – уряду в 1887 – 1894 рр., він визначав внутрішню і зовнішню політику Болгарії, фактично сконцентрувавши у своїх руках диктаторські повноваження. Тому цілком зрозуміло, чому дослідники з різних країн так багато уваги приділяли діяльності цього державника. Здавалося б, вказану проблематику вичерпано, проте Д. В. Миколенко зумів відшукати оригінальний її ракурс, розкривши його у монографії. Варто зазначити, що в Україні постать Стефана Стамболова відома мало, на відміну від інших болгарських діячів – Александра Стамболійського, Димитра Благоева, Георгія Димитрова і Тодора Живкова, яким присвячено велику кількість праць наших науковців-співвітчизників. А от регент і прем'єр-міністр Князівства Болгарія тривалий час залишався на маргінесах українських історичних досліджень, хоча його біографія частково пов'язана з Україною, адже упродовж 1870 – 1872 рр. він навчався в Одеській духовній семінарії. Тому поява рецензованої монографії зумовлена, передовсім, науковою актуальністю.

Д. В. Миколенко досліджує вплив політичної спадщини С. Стамболова на болгарські державотворчі процеси наприкінці XIX – на початку XX ст. Під нею він розуміє законодавство, ухвалене у 1886 – 1894 рр., а також сукупність ідей, ідеологем, ініціатив і практик С. Стамболова, що їх у подальшому брали на озброєння уряди, партії і громадські організації країни. Автор монографії акцентує увагу на ще одному аспекті використання спадщини державного діяча – політиці пам'яті. Послідовники С. Стамболова – представники заснованої ним Народно-ліберальної партії (НЛП) – постійно згадували свого фундатора, демонструючи у своїй діяльності наступність його методів і засобів ведення політики. Здобутки колишнього регента і прем'єр-міністра вони використовували з метою підвищення власної популярності у суспільстві. Противники ж «стамболовістів» – члени «русофільських» ліберальних партій, а також лівих політичних сил, прагнули дискредитувати Народно-ліберальну партію і її засновника, регулярно нагадуючи громадськості про авторитарні методи управління С. Стамболова та його роль у розриві дипломатичних відносин з Росією у 1886 р.

Хронологічні межі роботи автор обумовлює загибеллю С. Стамболова у 1895 р. (нижня) та завершенням діяльності Народно-ліберальної партії у 1920 р. (верхня) після її об'єднання з «радо-славовістами» і молодолібералами. З нашої точки зору, дослідження цілком можна було б розширити і до 1923 р. (дата загибелі Н. Генадієва – послідовника С. Стамболова, голови Центрального бюро НЛП у 1907 – 1920 рр.), або ж до початку Другої світової війни, або, навіть, до її завершення, адже спадщина С. Стамболова впливала на болгарське державотворення і після 1920 р.

Структура монографії виглядає цілком логічною і послідовною. У першому розділі викладено історіографію проблеми, джерельну базу, методологію і методи дослідження. У другому розглядається біографія С. Стамболова, його шлях до влади та діяльність під час членства у Ліберальній партії, на посаді голови Регентської ради і прем'єр-міністра, а також у його бутність лідером опозиції. У наступних чотирьох розділах висвітлено вплив його політичної спадщини на різні чинники процесу державотворення – функціонування системи влади, економіку, соціальну і культурну сфери та зовнішню політику, а також відтворено заходи спрямовані на розв'язання болгарського національного питання.

Джерельна база дослідження представлена чисельним та різноманітним корпусом документів. Беззаперечною заслугою автора є скрупульозне опрацювання фондів п'яти архівів – чотирьох болгарських і одного російського. Втім, коло джерел варто було б розширити за рахунок матеріалів, які містяться в архівних установах інших країн, де, поза всяким сумнівом, також можна почерпнути інформацію про діяльність С. Стамболова.

Методологію і методи дослідження викладено переконливо. В основу праці покладено одразу декілька концепцій, що допомогли автору розкрити тему. Серед них – «місця пам'яті» П. Нора, «модернізація» А. Турена і Ш. Ейзенштадта, «історія ідей» А. Лавджоя та інші.

Виклад матеріалу змістовних розділів монографії є цілком логічним, однак варто зазначити, що у різних підрозділах книги трапляються повторення, хоча факти при цьому розглядаються в іншому контексті. Автор подекуди вдається у зайві подробиці, особливо при висвітленні політичних процесів та соціально-економічного розвитку Болгарії у 1895 – 1920 рр., що безпосередньо не стосуються проблематики дослідження.

Намагаючись з'ясувати, наскільки типовою була політика С. Стамболова на тлі процесів, що відбувалися в Європі наприкінці XIX – на початку XX ст., Д. В. Миколенко порівнює його спадщину з ідеями і практиками інших постатей епохи – О. Бісмарка, Ф. Кріспі, Н. Пашича та інших. Це дало змогу авторові дійти висновку, що діяльність болгарського регента і прем'єр-міністра обумовлювалася конкретним історичним часом та обставинами й викликами, які були спільними для європейських і, особливо, балканських країн в останній чверті XIX та у перших двадцяти роках минулого століття. Із цим твердженням Д. В. Миколенка можна погодитись.

Певні сумніви викликає доцільність представлення у додатках результатів соціологічного опитування сучасних громадян Болгарії гуманітарних спеціальностей про сприйняття ними діяльності С. Стамболова. На наш погляд, цей матеріал краще було б розмістити у вступній частині роботи для ілюстрації наслідків політики пам'яті, яка реалізовувалася стосовно С. Стамболова за часів Народної Республіки Болгарії.

Праця Д. В. Миколенка «Страсті за Стамболовим: болгарське державотворення у 1895 – 1920 роках», безумовно, є масштабним новаторським дослідженням, яке стало продовженням давніх традицій харківської болгаристики. Поза всяким сумнівом, книга буде цікавою не лише для спеціалістів-істориків, а й усіх, хто виявляє інтерес до минулого Болгарії та Південно-Східної Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Миколенко, 2017 – Миколенко Д. В. Страсті за Стамболовим: болгарське державотворення у 1895–1920 роках: монографія. Харків, 2017. 804 с.

REFERENCES

Mykolenko, 2017 – Mykolenko D. V. Strasti za Stambolovym: bolharske derzhavotvorennia u 1895–1920 rokakh [A Canticle for Stambolov: Bulgarian state-building in 1895–1920]: monohrafiia. Kharkiv, 2017. 804 s. [in Ukrainian].

Рецензію подано до редакції 09.02.2018 р.